

В. А. Дуба,
аспірант, Національний Технічний університет України "КПІ" ім. Сікорського

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

V. Dyba,
a graduate student, National Technical University of Ukraine "KPI" im. Sikorskoho

THE CURRENT STATE AND PROSPECTS OF INSURANCE COMPANIES IN UKRAINE

У статті розглянуто та проведено аналіз сучасного стану страхових компаній на ринку України та основні показники страхової діяльності за 2015 та початок 2016 року. Проведено порівняльний аналіз діяльності страхових компаній світу та України. На основі аналізу показано ключові проблеми діяльності страхового ринку та проблеми, що стримують його розвиток. Також подано прогноз подальшого розвитку страхових компаній на ринку України.

This article discussed and analyzed the current state of the insurance companies in Ukraine and the main indicators of insurance by 2015 and beginning of 2016. A comparative analysis of insurance companies in the world and Ukraine. Based on analysis shows the key problems of the insurance market and the problems that hinder its development. Also, given the forecast for further development of the insurance companies in Ukraine.

Ключові слова: страховий ринок, страхові компанії, страхова діяльність, страхові виплати.
Key words: insurance market, insurance companies, insurance activity, insurance payments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Протягом 2015 року та I кварталу 2016 роки ринок страхування України перебував під тиском через складну економічну ситуацію, зміни операційного середовища (включаючи зміни регуляторного поля), скорочення внутрішнього попиту, а також підвищення ризиків ліквідності. Це відповідним чином позначилося на фінансових показниках страховиків і можливості розвитку галузі, а також заклала нові орієнтири розвитку ринку.

Одним з найбільш значущих чинників впливу на розвиток страхового ринку стало очікуване зміна підзвітності (НБУ замість Нацкомфінпослуг), що в свою чергу може призвести до прискорення консолідаційних процесів і підвищенню прозорості страховиків (за прикладом банківського сектора), а також ліквідації окремих компаній, діяльність яких не буде відповідати вимогам регулятора, або не цікава власникам і операційного менеджменту. У той же час, потенційна "очищення ринку", може сприяти підвищенню інвестиційної привабливості страхового ринку в цілому при відносно невисоких втратах страхувальників (за рахунок сплачених полісів в проблемних компаніях) на перехідному етапі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасного стану страхових компаній на ринку України виявлення основних тенденцій та можливого подальшого розвитку ситуації на ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню стану і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку присвятили свої наукові праці В. Базилевич, О. Барановський, О. Заруба, С. Осадець, Є. Романенко, О. Слюсаренко, В. Фурман та інші. Однак у зв'язку зі змінами, що відбуваються в економіці

України, дослідження проблем, що стримують розвиток вітчизняного страхового ринку, набуло ще більшої актуальності.

Важливий внесок у дослідження ринку страхових послуг зробили такі західні економісти: Є.Н. Гендзехадзе, К.О. Граве, О.С. Іоффе, В.Р. Ідельсон, Д.І. Мейер, В.К. Райхер та інші. Серед російських вчених варто відмітити праці: А.А. Лунець, В.І. Серебровський, Г.Ф. Шершеневич, В.М. Яковлев та інших. Питання розвитку теорії й практики формування ринку страхових послуг неодноразово порушували у своїх працях такі українські вчені, як: Є.М. Білоусов, О.Д. Василик, А.А. Гвозденко, О.Д. Заруба, М.С. Клапків, Ф.В. Коньшин, В.В. Луць, Є.О. Суханов, М.Я. Шимінов, В.П. Янішен та ін.

Але сьогодні ринок страхових послуг в Україні перебуває на початку поступового інтегрування у світовий ринок, тому це питання висвітлено недостатньо і потребує поглибленого вивчення, що посилює актуальність обраної теми.

ВИКЛАД ОСНОВИНО МАТЕРІАЛУ

Протягом 2015 року і I кв. 2016 року ринок страхування України функціонував в досить складних економічних умовах і мінливому операційному середовищі, що призвело до подальшого скорочення кількості учасників, як в сегменті ризикового страхування, так і страхування життя. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері фінансових послуг (далі Нацкомфінпослуг) з початку 2015 роки кількість страхових компаній, що здійснюють страхування життя, скоротилося на 11, інших страховиків — на 19 (рис. 1).

Основними подіями, під впливом яких функціонував ринок страхування в аналізованому періоді, були:
— продовження військового конфлікту в країні, а також політична напруженість у відносинах з РФ. Ос-

танне призвело до посилення регуляторного тиску на діяльність компаній з російським капіталом і відповідних дій з їхньої сторони, спрямованих на зміну структури власності;

— обмеження платоспроможного попиту з боку кінцевих споживачів послуг (страхувальників) через зниження рівня вільних доходів населення і суб'єктів господарювання;

— девальвація національної валюти з одночасним введенням низки обмежень на валютному ринку;

— посилення фіскального тиску на страхову галузь за рахунок внесення змін до Податкового кодексу;

— ліквідація значної кількості банківських установ, що призвело до втрат депозитів окремих страховиків;

— зниження ліквідності фондового ринку та ринку нерухомості, ревізія якості дохідних активів страховиків з відповідним відображенням на їх фінансові результати.

У зв'язку з посиленням нагляду з боку Нацкомфін-послуг і підвищенням ризику ліквідності через погіршення операційного середовища (банкрутство окремих банків, низька платоспроможність ряду емітентів цінних паперів, яка супроводжувалася технічними дефолтами за зобов'язаннями), значна частина страховиків доклала певних зусиль для приведення структури активів у відповідність більш жорстким нормативним вимогам. Як результат, останнім часом спостерігається зростання частки активів, якими можуть бути представлені страхові резерви (згідно з Законом України "про страхування").

В аналізованому періоді страховики значно скоротили обсяг інвестицій в цінні папери з обмеженою ліквідністю, а частка фінансових інвестицій в структурі активів, якими можуть бути представлені страхові резерви, усього за рік скоротилася майже на 15 п.п. При цьому, обсяг балансових активів страховиків з початку 2015 року зменшився на 23,8% — до 53,5 млрд грн. станом на 01.04.2016 р. (балансова вартість активів страхових компаній, що здійснюють страхування життя — 10,70 млрд грн.), а обсяг активів, якими можуть бути представлені страхові резерви відповідно до чинного законодавства (тут і далі — ліквідні активи) — на 16,2% (до 33,95 млрд грн. станом на 01.04.2016 р.). Основний обсяг ліквідних активів представлений засобами на депозитних (12,14 млрд грн.) та поточних (2,80 млрд грн.) рахунках в банківських установах. Близько 20% — в сукупності склали права вимоги до перестраховальників (3,71 млрд грн.) і інвестиції в ОВДВЗ (3,48 млрд грн.). При цьому, частина активів страховиків все ще представлена інвестиціями в акції, що в умовах низької ліквідності фондового ринку України, залишається джерелом потенційного ризику для страхового сектора. У той же час, ревізія якості інвестиційних активів (в тому числі, через ліквідацію окремих банків, низьку ліквідність фондового ринку і ринку нерухомості) привела до

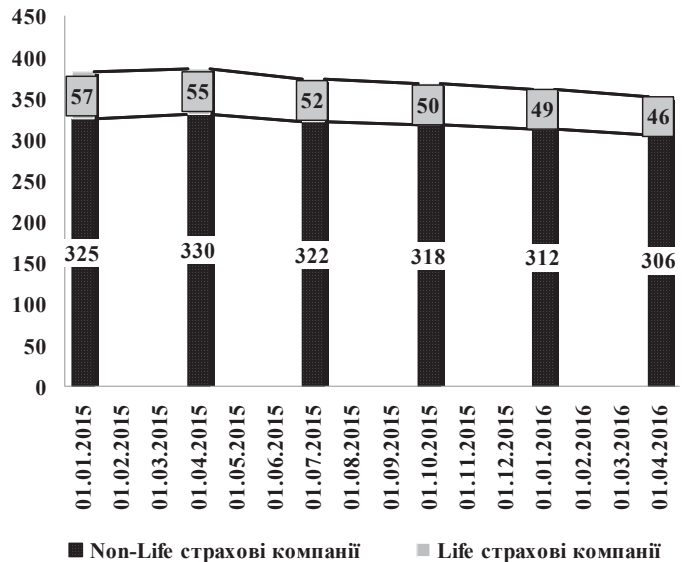

Рис. 1. Динаміка зміни кількості страхових компаній в Україні

істотного коректування фінансового результату окремих страховиків (рис. 2).

Обсяг сплачених статутних капіталів учасників страхового ринку з початку 2015 року скоротився на 14% — до 12,9 млрд грн. станом на 01.04.2016 р., що, в тому числі, пов'язано з ліквідацією окремих страховиків. Достатність капіталу в страховому секторі є високою (за станом на 01.04.2016 р. ставлення балансового капіталу до загальних активів в цілому по страховому сектору склало 54%, в сегменті страхування життя — 28%). Структура зобов'язань і забезпечення протягом аналізованого періоду істотних змін не зазнала: їх основними складовими для страхових компаній сегмента "non-Life" станом на 01.04.2016 року були резерв незароблених премій (6,92 млрд грн.) і збитків (3,69 млрд грн.), а також кредиторська заборгованість по страховій діяльності (2,86 млрд грн.). Для страховиків життя ключовим є резерв довгострокових зобов'язань (6,96 млрд грн.). Із загального обсягу технічних резервів і резервів із страхування життя, майже 60% розміщено на рахунках (поточних і депозитних) в банківських установах. Частина страхових резервів розміщена на валютних рахунках в банківських установах, а також у вигляді вимог перестраховування до нерезидентів.

Погіршення ліквідності окремих страховиків (у тому числі через ліквідації банків, на рахунках в яких останні утримували страхові резерви) в подальшому може призвести до перегрупування серед учасників ринку. При цьому для окремих страховиків (перш за все — компаній з достатньою платоспроможністю і бездоганною діло-

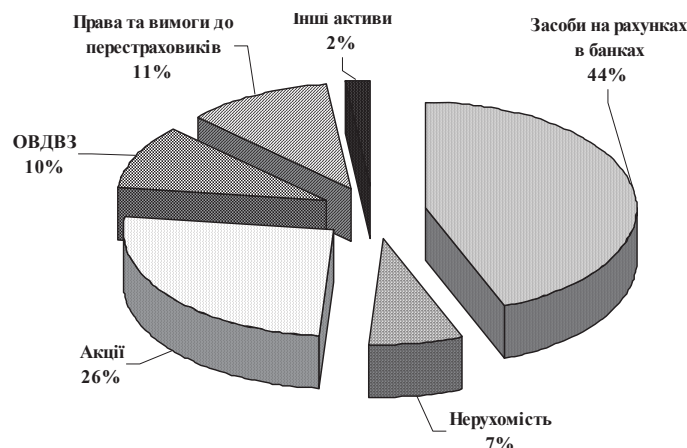

Рис. 2. Структура Активів станом на 01.04.2016 р.

Таблиця 1. Фінансові результати страхового сектору, млрд грн.

Показник	I кв. 2015	II кв. 2015	III кв. 2015	IV кв. 2015	I кв. 2016
Дохід від реалізації послуг з видів страхування, інших, ніж страхування життя (зароблені страхові платежі)	3,79	4,52	4,65	3,8	3,98
Дохід від реалізації послуг зі страхування життя	-0,12	0,72	0,54	0,6	0,43
Інші операційні доходи, інші та надзвичайні доходи	9,14	6,84	6,97	10,32	5,56
Операційні витрати, інші та надзвичайні витрати	9,28	9,54	9,66	13,85	7,23
Фінансові результати звичайної діяльності та надзвичайних подій (до оподаткування)	1,26	1,41	0,88	-3,15	0,93
В тому числі:	0,59	1,45	1,25	-2,24	0,23
Результат основної діяльності	0,35	0,4	0,39	0,23	0,42
Результат фінансових операцій	0,31	-0,44	-0,75	-1,14	0,28
Результат інших операцій	0,93	1,29	0,67	-3,34	0,72
Чистий прибуток (збиток)	0,59	1,45	1,25	-2,24	0,23

вою репутацією) зазначені події були додатковим ката- лізатором розвитку.

Незважаючи на те, що якість виконання зобов'язань перед страхувальниками контролюється Регулятором і галузевими саморегульовані організації (зокрема МТСБУ), на страховому ринку продовжують спостері- гатися окремі випадки неправомірних відмов у страхо- вому відшкодуванні, що негативно позначається на рівні довіри до страхової галузі в цілому. Про наявність пев- них проблем з врегулюванням страхових випадків окре- мих страховиків свідчить також збільшення обсягу резервів збитків і належних виплат. З огляду на ринкові тенденції щодо оптимізації адміністративних витрат, а також скорочення можливостей використання банкі- вського каналу продажів, страховий сегмент досить ак- тивно впроваджує електронні канали продажів, а також взаємодія зі страховими брокерами та агентами. За да- ними звітності за I кв. 2016 року, в сегменті страхування життя ставлення агентських винагород в валових премій скла- ло 47%; в сегменті страхування ризиків — 9%.

Незважаючи на те, що значна частина зареєстрова- них страховиків майже не здійснює діяльності, конку- ренція між лідерами галузі залишається досить високою.

Про це свідчить значення показника "Індекс Герфін- даля-Гіршмана". Цей індикатор визначає концентра- цію бізнесу на певному ринку. Індекс розраховується наступним чином:

$$H = \sum_{i=1}^N s_i^2 \quad (1),$$

де S_i — ринкова доля компанії i на ринку, N — загальна кількість компаній в сегменті [1].

У сегменті страхування ризиків в 2015 році 10 най- більшими страховиками зібрано 36,3% валових премій (48% в I кв. 2016 року); частка 3 найбільших страхо- виків за цим показником склали 14,7% (22,4%). Ринок страхування життя помірно монополізований: у 2015 році на Топ-3 страховиків доводилося 42,8% зібраних премій, на Топ-10 — 87,9% (в I кв. 2016 року — 42,3% і

87,5% відповідно). За обсягом премій, як в страхуванні життя, так і в інших видах страхування, лідерство ут- римують компанії, підконтрольні іноземним групам (перш за все, західним); в той же час, в окремих видах страхування міцними залишаються позиції вітчизняних страховиків. Протягом аналізованого періоду частка ринку компаній, які асоціюються з російським капіта- лом, продовжувала скорочуватися; в той же час, знач- ну позитивну динаміку за обсягом премій демонстру- вали страхові компанії-лідери ринку, що входять до складу міжнародних фінансових груп або афілійовані (або тісно співпрацюють) з окремими вітчизняними банками.

У 2015 році діяльність страховиків в цілому була збитковою, що пов'язано з негативним результатом від іншої звичайної діяльності (відрахування в резерви, по- в'язані з погіршенням якості активів). Прибуток за I кв. 2016 року також нижче, в порівнянні з аналогічним пе- ріодом минулого року.

З огляду на загальне зниження ліквідності нерухо- мості і фондового ринку, а також масовий виведення з ринку банківських установ, збільшилися ризики втрати частини страхових резервів. При цьому окремі законо- давчі ініціативи (зміни до Податкового кодексу Украї- ни в частині оподаткування, зміни в ЗУ "Про ліцензу- вання певних видів господарської діяльності", збільшен- ня суми покриття за договорами ОСАГО) привели до посилення ризиків для окремих страховиків без мож- ливості отримання останніми належних "компенсаторів" (табл. 1).

Основу операційного результату страховиків в сег- менті страхування ризиків формує позитивний резуль- тат від основної діяльності; при цьому з II кварталу 2015 істотно скоротився обсяг фінансових доходів страхо- виків, доходів від повернення коштів за рахунок техніч- них резервів, а також доходів від страхових виплат, ком- пенсуються перестраховиками. Показники прибутко- вості страховиків значно погіршилися, а рівень фіскаль- ного навантаження досить високий в сегменті страху- вання ризиків (рис. 3).

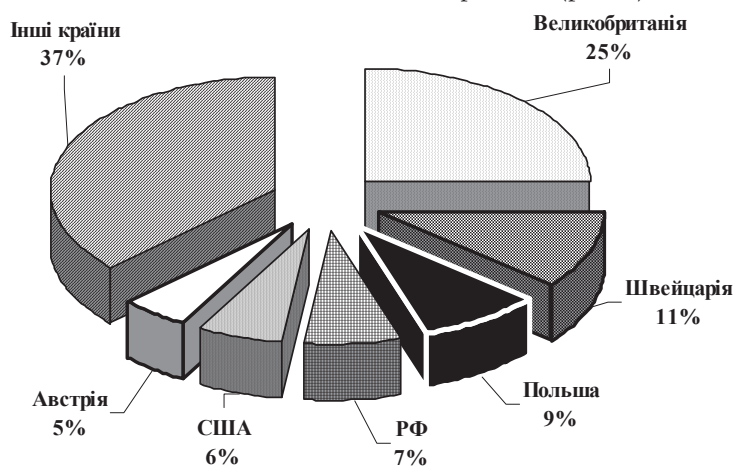

Рис. 3. Вихідне перестраховання по країнам у 2015 році

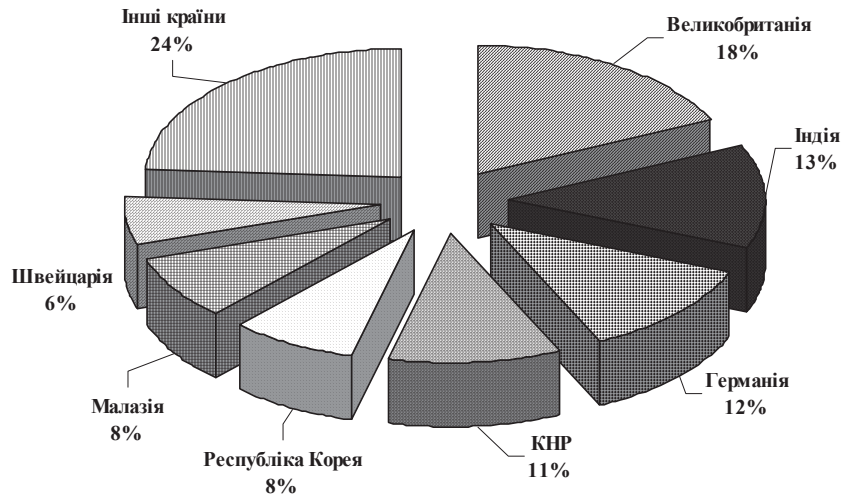

Рис. 4. Вихідне перестраховування по країнам у 2016 році

Окремі компанії передають на перестраховування 80% і більше ризиків за відповідними договорами зі своїми клієнтами. Стосовно до валових страхових премій за I квартал 2016 частка вихідного перестраховування склала 38,8%, що істотно перевищує показник аналогічного періоду минулого року. Основний обсяг ризиків вітчизняні страховики перестраховують на внутрішньому ринку. У той же час, спостерігається тенденція до зростання обсягу премій, сплачених перестраховикам-нерезидентам (їх частка в загальному обсязі платежів перестраховикам зростає з 15,8% за підсумками 2014 і 25,5% за підсумками 2015 року до 36,4% в I кварталі 2016 року). У структурі вихідного перестраховування за кордон у I кварталі 2016 відчутно зростає частка таких країн як КНР, Індія, Республіка Корея, і Малайзія. Крім того, серед нерезидентів лідерами за обсягом перестраховування залишаються компанії з окремих країн Західної Європи і Польщі (рис. 4).

Навіть при наявності великих виплат за страховими випадками у 2015 році і I півріччі 2016 року, гучних банкрутств страховиків в зазначеному періоді не спостерігалось. При цьому регуляторний тиск на страховий сектор посилюється. У липні 2016 р. Верховна Рада підтримала в першому читанні Законопроект, що передбачає передачу більшості повноважень щодо контролю за діяльністю страхових компаній в НБУ, який значну увагу приділяє легалізації структури власників піднаглядних установ.

ВИСНОВКИ

Отже на сьогодні страховий ринок України знаходиться на етапі розвитку та має певні переваги та значну кількість недоліків: темпи росту страхового ринку відстають від темпів росту економіки, а його доля в ВВП країни незначна. Але український страховий ринок має великий потенціал для розвитку. На мою думку, реалізація наведених рекомендацій має зміцнити фінансовий потенціал страхового ринку України. Формування розвинутого ринку страхових послуг в Україні забезпечить сприятливі умови для ринкової трансформації та стабільний розвиток національної економіки, розвиток світової економіки та міжнародних відносин.

З огляду на збереження складної ситуації в економіці, мінливість операційного середовища, а також невирішені проблеми на Сході країни, можна очікувати збереження тиску на страховий ринок в найближчій перспективі. Це може проявлятися як в подальшому зниженні платоспроможного попиту на окремі страхові послуги з боку вітчизняних споживачів (як населення, так і компанії), так і скорочення ліквідності і прибутковості самих страховиків.

Після реорганізації Нацкомфінпослуг мають посилитися вимоги до діяльності та фінансових показників страховиків, а також легалізації структури їх власників.

Це може привести: з одного боку, до підвищення рівня надійності страховиків, а з іншого — до скорочення їх кількості.

У разі примусового виведення з ринку окремих страховиків, рівень потенційних витрат страхувальників буде залежати безпосередньо від ліквідності активів, якими представлені страхові резерви страховиків, якості вихідного перестраховування і взаємодії на рівні регулятора і консолідуючих організацій (МТСБУ, страхові пули в окремих випадках). Потенційні втрати (за рахунок сплачених страхових полісів компаніям, яким за рішенням регулятора не будуть продовжені ліцензії) страхувальників у разі інтенсифікації дій, спрямованих на виведення з ринку непрозорих або неплатоспроможних страховиків, не перевищать 5% від загального обсягу страхових премій в ризиковому страхуванні і 2% — в сегменті страхування життя. З огляду на втрату активів страховиків у зв'язку з ліквідацією окремих банків, а також зниженням ліквідності фінансового ринку і ринку нерухомості, можна очікувати посилення регулятивних вимог до якості активів страховиків.

Література:

1. Борисов В.Н. Микроэкономика: В 5-х т. / Общ. ред. Чеплянского Ю.В. — СПб.: Экономическая школа, 2015. — Т. 7, С. 1168—1169, 1171.
2. Гавриляк Т.С. Влияние мирового финансового кризиса на страховой рынок Украины / Т.С. Гавриляк / Миколиівський національний університет ім. В.О. Сухомлинського. — 2014. — № 2.
3. Лук'яненко І.Г., Сінельнік В.В. Сучасні тенденції функціонування та напрями реформування страхового ринку України / І.Г. Лук'яненко І. Г., В.В. Сінельнік // Економічний вісник університету. — 2015. — № 27/1: Економічні науки. — С. 221—227.
4. Офіційний сайт Державної комісії по регулюванню ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dof.gov.ua>

References:

1. Borisov, V.N. (2015), "Microeconomics", The School of Economics, St. Petersburg, Russian Federation.
2. Havrylyak, T.S. (2014), "Influence Peace Financial crisis in Ukraine Insurance Marketplace", Mykolivivsky National University, vol. 2, pp. 1034—1037.
3. Lukyanenko, I.G. and Sinelnik, V. (2015), "Current Trends and Directions functioning insurance reforming Ukraine Market", Economic science, Economic Bulletin University, vol. 27 (1), pp. 221—227.
4. The official website of the State Commission for Regulation of Financial Services available at: <http://dof.gov.ua> (Accessed 10 October 2016).

Стаття надійшла до редакції 28.10.2016 р.